

Referat från expertseminarium i juni 2019

Islamism, demokrati och mångkulturalism

Försvvarshögskolan i Stockholm 2019-06-03

Sammanställt av Dawan Raooof & Aje Carlbom

Den 3 juni 2019 samlades forskare och aktivister från olika länder samt ett antal representanter från olika myndigheter i Sverige på Försvvarshögskolan (FHS) i Stockholm för att i en anda av en öppen offentlig diskussion belysa och problematisera några växelverkande och interrelaterade politiska fenomen, nämligen *islamism, demokrati och mångkulturalism*. Arrangörerna till seminariet var Malmö universitet (Docent Aje Carlbom), Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och FHS. Seminariet arrangerades som en del i den bredare kunskapsinhämtning kring informationspåverkan och hot mot demokratin som MSB har arbetat med under senare år. De inbjudna experterna, som höll i varsin föreläsning samt deltog i en diskussionspanel, var följande:

Dr *Lorenzo Vidino*, ansvarig för "Program on Extremism" vid George Washington University, Washington D C. Han har skrivit flera artiklar och böcker islamism och radikalisering i västvärlden och är en världsledande expert på Muslimska brödrskapet (*Ikhwan al-muslimun*).

David Toube, som är policyansvarig vid the Quilliam Foundation i London. Quilliam arbetar med upplysande verksamhet kring de demokratiska farorna med islamism och ideologisk radikalisering knuten till en islamisk världsbild. Organisationen arbetar också med preventiva åtgärder mot radikalisering.

William Baldet, knuten till "Centre for Analysis of the Radical Right" samt delaktig i arbetet hos "Countering Violent Extremism" i Storbritannien. Han har också arbetat med att ta fram Storbritanniens policy kring av- och anti-radikaliseringstrategier.

Muhammad Hee, tidigare aktivist i den danska grenen av det globalt verksamma politiska partiet *Hizb ut-Tahrir* (Befrielsepartiet). Som före detta ideologiskt radikal aktivist i partiet jobbar han idag som socialarbetare och föreläsare kring avradikalisering.

Seminariet styrdes av de så kallade Chatham House-reglerna som är en diskussionsordning som används för att reglera samtal om kontroversiella ämnen. Reglerna innebär att deltagarna i en diskussion är fria att använda framkommen information och kunskap men är förhindrade att namnge vem som sagt vad eller vilken organisation de tillhör. I det här referatet är det således innehållet under diskussionen som lyfts fram men budbärarna till olika budskap och påståenden är anonyma.

Bakgrund och frågeställningar

Begreppet *islamism* är ett begrepp experter länge har diskuterat och antagligen kommer att tvista om i framtiden. Förutom att det är många som anser att det är ett kontroversiellt begrepp, så är det ett spretande "paraplybegrepp" som används för att beteckna olika typer av islamisk aktivism eller, som det kallas ibland, politisk islam. Det finns ideologiska överlappningar mellan olika grupperingar i den islamistiska rörelsen, samtidigt ringar begreppet islamism in flera olika typer av politiska inriktningar, verksamheter och strategier.

Det kan exempelvis avse alltifrån att propagera för islam, starta upp religiösa NGO:s, etablera religiösa skolor och andra (parallella) välfärdsstatliga institutioner till att genom terroråd i religionens namn försöka ändra den politiska ordningen. Grovt förenklat innebär islamism det politiska projektet där islam utgör den värderingsmässiga kärnan. Det är därför inte särskilt förvånande att det inom ett så utsträckt spektrum av aktiviteter är möjligt att hitta både salafistiskt-jihadistiska IS och Muslimska brödraskapet-inspirerade turkiska AKP.

Att begreppet används för så vitt skilda tolkningar av samma politiska projekt visar att det behövs fler nyanser för att problematisera mångfalden inom politisk islam. Ett av de övergripande syftena med expertseminariet i Stockholm var just att de olika talarna och deltagarna på olika sätt skulle få möjlighet att diskutera begreppet *islamism* och i en anda av ifrågasättande och granskning av de vitt skilda politiska grupper som betecknas och klassificeras med termen. Men viktigt under seminariet var också att problematisera och diskutera hur dessa rörelser genom sina politiska projekt på olika sätt utmanar de grundvalar på vilka den liberala demokratin vilar.

Frågorna kring islamismens globala verksamhet är många, något det fanns en stor enighet om bland de inbjudna experterna. Några av frågorna som diskuterades både direkt och indirekt under seminariet kan sammanfattas på följande sätt:

- Är det möjligt att förstå en komplex rörelse som Muslimska brödraskapets arbete i Europa om man inte förstår rörelsens politiska historia?
- Vilken kontinuitet eller diskontinuitet finns med brödraskapet i Egypten och dess förgreningar i Europa?
- Vad är det för narrativ dessa organisationer arbetar med och sprider?
- Vad betyder begreppen *dawa*, *kalifat*, *jihad* och *umma* för dessa organisationer?
- Vad är salafism och vad vill salafisterna med sin politiska kamp?
- Finns det överhuvudtaget en ideologisk relation mellan MB och salafisterna?
- Vilka utmaningar utsätter dessa islamister det liberaldemokratiska institutionella arrangemanget för, vilka politiska idéer är föremål för de ideologiska konflikterna mellan islamismen och liberaldemokratin och vilka institutioner berörs i så fall av konflikterna?
- Är det rimligt att basera en förståelse av den europeiska islamismen på islamisternas egna kollektiva självförståelse om sina mål och strategier i Europa (att de är en organisation som arbetar demokratiskt för integration)? Eller måste en sådan inställning kompletteras med en kritisk samhällsvetenskaplig ansats som inte bara analyserar den manifesta dimensionen av islamisternas mobiliserande integrationsarbete utan också de mindre framträdande och latent organisations- och kommunikationsformerna?
- Hur kan man förstå den pragmatiska dubbelhet olika MB-inspirerade organisationer uppvisar?
- Finns det några adekvata sätt varpå man kan angripa de till synes oheliga allianser som uppstår mellan exempelvis vänsterradikala feminister och salafiser?
- Hur kommer det sig att dessa sociala rörelser som säger sig vara anhängare av diametralt olika samhällsmodeller och har enormt motstridiga tolkningar av olika individuella fri- och rättigheter kan liera sig i en "gemensam kritik" mot vissa liberaldemokratiska institutioner?
- Vad är det för nya former av solidaritet, association och ideologiska konfliktlinjer som vi ser inom det civila samhällets terräng?

Det vore naturligtvis att begära lite väl mycket, oavsett vad den samlade kompetensen kan vara bland deltagarna - att en dagskonferens ska kunna besvara dessa mycket komplexa frågor. Arrangörerna för konferensen var mycket tydliga att redan inledningsvis poängtera att syftet med diskussionsformatet inte var att mata varandra med ideologiska plattityder och politiskt korrekta

godbitar som gör att var och en efter dagens slut kan känna sig väl till mods. Det är en nonchalant attityd till den fria diskussionen som ideal och ifrågasättandet som medel. Deltagarna var rörande överens om att troheten mot denna idé fodrar att man ifrågasätter det "heliga" och nämner det "onämnbare" utan att någon känner sig kränkt. Men trots det slogs man som åhörare ofta av det närmast överdrivet pedagogiska övertydligt varje talare inledde sina presentationer med, och som de gång på gång återkom till under sina föredrag. Man underströk om och om igen det självklara faktum att islamister (Muslimska brödrskapet och andra salafist-jihadistiska grupper) utgör en ytterst liten minoritet som på inget sätt representerar vare sig islam eller muslimer.

Lika lite som att en fotbollsklubb eller ett gäng huliganer skulle representera alla fotbollsentusiaster i världen företräder islamister alla muslimer i världen. Men islamister, på grund av sitt narrativ, sin fundamentalistiska övertygelse och sina demokratiskt tveksamma metoder kan på kort och lång sikt tillfoga både samhället och andra muslimska individer grupper enorma skador. Det är därför inte bara motiverat att problematisera dessa rörelser och dess eventuella påverkan på den politiska ordning som möjliggör en sådant fri och obunden diskussion utan det bör höra till den institutionella ordningens självbevarande insikter att skärpt och vaksamt granska hur dessa aktörer påverkar det politiska samtalet.

Under seminariet liknades islamismen vid ett isberg där den mest synliga toppen utgörs av våldsamma (våldsbejakande) avståndstagare av demokratiska samhällen. Strax under toppen hittar man icke-våldsamma avståndstagare (ideologiskt radikala) till demokratin och under vattenytan finns majoriteten islamister varav de flesta vill delta i det etablerade demokratiska systemet för att den vägen skaffa sig politiskt inflytande. Det finns ideologiska överlappningar mellan islamistiska grupperingar, men den viktigaste skiljelinjen mellan grupper kan dras kring metod- och strategifrågor. Islamister i olika läger har med andra ord samma övergripande politiska målsättning, men anser att denna målsättning ska uppnås på olika sätt.

Muslimska brödrskapet (MB)

Ett av konferensens viktigaste teman handlade om Muslimska brödrskapet (MB). Det vore närmast överflödigt att här uppta utrymme med någon utförligare historisk exposé över hur och varför MB uppstod i Egypten 1928. Det finns gott om litteratur om det. Det kan dock i förbifarten nämnas att rörelsen bildades som en reaktion på att Kemal Atatürk, det moderna Turkiets skapare, avskaffade det sista kalifatet (det Ottomanska riket) 1924. Kalifatets uppgift som sedan profeten Muhammeds död har varit att leda det muslimska samfundet *umma* (gemenskap) var inte bara upplöst, utan den muslimska gemenskapen var också, enligt MB, utsatt för en genomträngande västlig sekulariseringsprocess som hotade islams grundvalar och den muslimska världens identitet.

Islam är för MB, förutom att vara den slutgiltiga gudomliga andliga gåvan till mänskligheten, också svaret på alla världsliga frågor. Idén om att återuppväcka det muslimska kalifatet som styrs av *sharia* har därför alltid varit det övergripande målet för MB, medan medlen för att uppnå detta mål pragmatiskt har ändrats beroende på rådande politiska och organisatoriska styrkeförhållanden.

Vad är MB och var befinner sig denna rörelse idag efter 90 års oavbrutet ideologisk politisk kamp och förändringsarbete? När företrädare för MB stolt förkunnar att de är representerade i ett sjuttio-tal av världens länder, menar de att det finns en centralt styrd organisation som explicit styr detta enorma komplex av organisationer, medlemmar och sympatisörer? Svaret på den frågan är både ja och nej. Det vore missvisande att hävda att det finns hundratals (för att inte säga tusentals) organisationer och associationer runt om i världen - som med hjälp av oljepengar från

Mellanöstern - styrs av några politiskt orienterade teologer i Egypten eller andra länder i regionen.

Det vore dock minst lika missvisande att hävda att det inte finns något som ideologiskt och organisatoriskt binder samman detta nätverk. Ledande företrädare för MB har återkommande gjort gällande att det vore att förminska MB som rörelse om man stirrade sig blind på antalet associerade organisationer eller registrerade medlemmar. Brödrskapet är snarare, enligt deras egna utsagor, ett ideologiskt paraply eller en politisk skola (*madrassa*) som sträcker sig långt bortom den formella tillhörigheten. Det vore mer rättvisande att betrakta Brödrskapet som en uppsättning ideologiska föreställningar och specifika organisations- och kommunikationsmetoder. Som ett paraply eller skola har brödrskapet lyckats skapa en välfungerade och sofistikerad infrastruktur för att likasinnade aktörer ska kunna mobilisera sig i ett (in)formellt, storskaligt och målinriktat globalt nätverk.

Men är det inte alltför förenklande, närmast konspirationsteoretiskt, att hävda att detta globala nätverk av organisationer och associationer drivs av idén att återupprätta ett shariatstyrkt kalifat? Går det att likställa en social organisation som ägnar sig åt välfärdsarbete i någon förort i Sverige med en bannlyst politisk organisation i Egypten bara för att båda dessa organisationer har liknande ideologiska föreställningar? Svaret på den frågan har haft en polariserande effekt på debatten kring MB. Det finns de röster i debatten som menar att de MB-inspirerade organisationer som opererar i västvärlden sedan länge gjort upp med idén om det transnationella kalifatet. De är istället fokuserade på lokala samhällsfrågor som har vardagliga konsekvenser för muslimer i västvärlden. Deras huvudsakliga mål är att försvara muslimers intresse mot vissa skadliga influenser (vilka de nu än kan vara). Många betraktar dessa MB-inspirerade associationer i Väst i likhet med andra religiösa rörelser som förespråkar och arbetar för vissa religiösa, måhända konservativa, värden bland sina medlemmar.

De som omhuldar denna bild betraktar dessutom dessa MB-inspirerade organisationer som betrodda bundsförvanter i kampen mot vådsbejakande extremister, eftersom dessa organisationer så starkt uppmuntrar muslimer i västvärlden att integreras i de rådande sociopolitiska systemen och att de ska vara engagerade och produktiva medborgare i respektive land. Sett till dessa organisationers manifesta dimension i deras politiska arbete är det lätt att förstå varför det finns så många aktörer i västvärlden som menar att de olika västliga staterna bör fördjupa samarbetet med dessa organisationer och överlåta vissa förebyggande välfärdsstatliga insatser åt dem. Man gör gällande att dessa organisationer kan sitta på svaret på utmaningen kring hur muslimer i västvärlden ska kunna känna att de både ska kunna leva i enlighet med sin religiösa övertygelse samtidigt som de är en del av den västerländska liberala demokratiska ordningen.

Denna förbehållslösa entusiasm kring brödrskapets messianska roll i integrationsarbetet delas dock inte av alla. De kritiskt inställda rösterna i debatten liknar MB vid moderna "trojanska hästar" vars latent och hämndlystna mål är att på olika sätt penetrera de institutionella ordningarna i de olika västerländska samhällena i syfte att tålmodigt och långsiktigt lägga grunden för kalifatet genom att eliminera eller starkt försvaga den liberaldemokratiska modellens motstånds- och attraktionskraft. Dessa röster, som ofta i debatten klassas som obotligt islamofobiska, uppfattar brödrskapets moderata hållning till de religiösa diktaten och deras offentligt artikulerade engagemang i den demokratiska processen som ett politiskt rävspel.

Dessa aktörer ser Brödrskapet som ulv i fårkläder som skickligt och kalkylerande utnyttjar de liberaldemokratiska värdena som yttrande- religions- och föreningsfrihet i syfte att islamisera och radikaliserar de muslimska gemenskaperna inför den oundvikliga "sammandrabbningarna mellan civilisationerna". Att brödrskapet nu framställer sig själva som en moderat och fredlig kraft som förespråkar integration, tolerans och interreligiös dialog är, menar de kritiska rösterna, för att de ännu inte har mobiliserat en tillräcklig stor skara entusiaster som kan omdana den

liberaldemokratiska ordningen. Men den dagen de är stora nog, kommer de inte att vara särskilt nådiga i sitt angrepp på ordningen. Som tackning för sina farhågor refererar dessa röster till de historiska erfarenheter där brödraskapet har vunnit reell politisk och militär makt i vissa länder i Mellanöstern.

MB har alltid varit en pragmatisk rörelse

Men anlägger man ett någorlunda kritiskt perspektiv på MB blir bilden genast mycket mer komplex. MB är varken en gudasänd gåva för integrationsutmaningarna eller uteslutande den förbannelse som ska förgöra den västliga civilisationen. För det första är det högst tveksamt om man kan uppfatta Brödraskapet som en monolitisk rörelse som är immun mot varje form av variation och förändring. Ett av det mest karaktäristiska dragen hos rörelsen är just dess elasticitet och sofistikerade förmåga att anpassa sig till förändringar. MB:s 90-åriga historia av folkliga mobiliseringar, opportuna allianser, maktövertaganden, politiska felkalkyleringar, förföljelser, bannlysningar ur det politiska spelet samt dess ständiga återhämtning och förnyelse gör att beteckning politisk pragmatism om MB får helt andra konnotationer.

För det andra kan MB-inspirerade organisationer skilja sig radikalt åt från land till land, men också inom ett och samma land. I vissa länder kan de förespråka demokratin som ett legitimt och effektivt sätt att vinna politisk makt, medan de i andra länder arbetar för att mobilisera och organisera "gatan". Men sett med relativt nyktra ögon kan man konstatera att våldet som ett politiskt medel, och såsom MB:s tongivande ideologer historiskt har uppfattat det, alltid utgjort en metod som har legat nära till hands för MB-inspirerade organisationer.

Det råder ingen tvekan om att MB:s samtida förståelse av begreppet *jihad* och dess översättning i politiskt arbete kretsar kring sociala mobiliseringar, politiskt deltagande och gräsrotsaktivism. Det betyder dock på inget sätt att MB har övergivit jihad som ett heligt krig för att "försvara och/eller sprida" islam. Den formen av jihad är enligt MB fortfarande ett religiöst legitimt och strategiskt viktigt medel under vissa speciella omständigheter, som till exempel när muslimska länder ockuperas av främmande makter eller när muslimer utsätts för vissa former av orättvisor. Det handlar alltså om jihad som enligt den muslimska rättstraditionen (*fiqh*) räknas som "angreppskrig i självförsvar". I ett kunskapsmässigt perspektiv är det intressant att förstå MB:s synsätt på betydelsen av jihad, men för en stat är det givetvis politiskt ointressant vilken uppfattning en religiös grupp torgför då det är den demokratiskt valda staten som innehar våldsmonopolet.

Att utifrån detta dra slutsatsen att MB:s tolkning av det heliga kriget är att jämföras med hur al-Qaida eller Islamiska staten uppfattar och tillämpar angreppskrig i självförsvar är att göra sig skyldig till vissa analytiska misstag. Och det är särskilt tydligt när det gäller terrordåd i västvärlden. Faktum är att det finns inga belägg för att MB-inspirerade organisationer skulle vara inblandade i några illdåd mot västvärlden eller mot dess intressen. MB har dessutom aldrig varit senfärdig när det gäller att fördöma olika militanta jihadisters våldsdåd i västvärlden. Däremot är det helt motiverat att vaksamt problematisera det narrativ MB sprider om hur islam och muslimer på olika sätt är under *angrepp* och vad ett sådant narrativ kan ha för kort- och långsiktiga konsekvenser för samhället.

Besvärliga punkter med MB

Målen för MB i Europa är att på ett pragmatiskt sätt sprida föreställningen att islam är ett komplett system för individ och samhälle i den muslimska diasporan. Rörelsen vill också etablera sig som representanten - "bryggan", som de själva säger - mellan "muslimer" och det etablerade samhället. På det viset vill de erhålla politiskt inflytande i såväl inrikes- som utrikespolitiken. Anledningen till att de nått vissa politiska framgångar i Sverige/EU är att de arbetar politiskt på gräsrotsnivå (primärt i utsatta områden), i det civila samhället (där de byggt upp allianser med olika NGO:s) samt att vissa av rörelsens aktivister engagerat sig i politiska partier för att kunna påverka i rikspolitiken. Aktivisterna agerar i regel inom ramen för demokratins spelregler, samtidigt framträder vissa demokratiska problem i rörelsens norm- och värdesystem.

- Rörelsen erbjuder ett narrativ som kolliderar med integrationssträvanden i det etablerade samhället
- Rörelsen bidrar till en politisering av religion genom att undvika distinktionen mellan privat-offentligt eller religion-politik
- Det är oklart vilken typ av religiösa rättigheter som förespråkas av rörelsen
- Rörelsen står för en annan form av kvinnliga rättigheter jämfört med det etablerade mainstream-samhället i det att kvinnans främsta och "heligaste" rättighet är att i rollen av hustru och mamma bli ekonomiskt försörjd av en man
- Rörelsen är motståndare till homosexualitet och HBTQ-rörelsen
- Inom MB finns en lång ideologisk antisemitisk tradition där judar (och västvärlden generellt) har betraktats som huvudfiende till rörelsens politiska projekt

När det gäller antisemitismen är det en återkommande debattpunkt i svensk media när MB-associerade organisationer i landet bjuder in talare till konferenser (exempelvis till IFiS årliga konferens eller inbjudningar till Muslimska familjedagarna). Vanligtvis avfärdar organisationerna kritiken med att de saknar resurser för att kontrollera alla som bjuds in eller så försöker man tysta debatten genom att anklaga kritikerna för islamofobi. En annan tolkning av situationen är att organisationerna är fullt medvetna om gästernas antisemitiska ställningstaganden (och i grunden sympatiserar med dessa) men trots det väljer att bjuda in dem i tron att det etablerade systemet inte ska uppdaga saken. Sannolikt är det också så att det är svårt för de svenska organisationerna att hitta prominenta islamister i Mellanöstern att bjuda in som inte hyser antisemitiska uppfattningar.

Offer-narrativ med djupa historiska rötter

Föreställningen om att islam och muslimer är under ständig attack från västvärldens imperialism och dess skadliga kulturella influenser har varit en av de viktigaste komponenterna i MB:s politiska berättelse. Konspiratoriska teorier om hur väst bedriver ett imperialistiskt och modernt korståg mot islam och muslimer vävs skickligt samman med förbittrade fördömanden av det västerländska samhället som korrupt, dekadent och orättfärdigt. Sharia presenteras som överlägsen det liberaldemokratiska arrangemanget och islam som "den totala lösningen" både på den muslimska världens alla problem men också som ett botemedel mot västerlandets fortsatta moraliska kollaps. Man berättar gärna hur tolerant och framåtskridande de olika muslimska kalifatet var, hur västerlandets framgångar i betydande mening beror på de uppfinningar och upptäckter som muslimska vetenskapsmän gjorde för si och så många år sedan samt hur

västerlandet slugt och orättmätigt har skördat frukten av det som skulle ha varit den muslimska världens arv. Denna berättelse med alla dess olika komponenter skapar en känsla hos publiken att man är en förtryckt grupp som utsätts för diskriminering och historisk orättvisa samtidigt som den skapar en känsla av stolthet över dess hotade identitet.

Berättelsen spelar med andra ord smäktande på den frustration som ett förment orättvist angrepp kan tänkas väcka hos publiken. En sådan frustration kan enkelt stegras till en offermentalitet och utnyttjas för att rättfärdiga försvar mot det orättfärdiga angreppet mot den egna religionen och identiteten. Frustrationen kan också skapa förväntningar hos publiken att de är kallade att arbeta för att återställa den naturliga ordningen där den muslimska världen återfår sin position i en hierarki av civilisationer.

De MB-inspirerade organisationerna i västvärlden har aktivt och medvetet arbetat för att uppmärksamma de islamofobiska händelser och attityder som har ägt rum. Dessa rasistiska och antimuslimska strömningar och attityder finns i västlandet och det ökar dessutom på ett alarmerande sätt. Det finns antagligen ingen som gör anspråk på att bli tagen på allvar som skulle kunna förneka ett sådant faktum. Men det finns ett allvarligt problem med hur dessa organisationer tenderar att utnyttja dessa antimuslimska strömningar och attityder för att skapa en publik känsla av att de muslimska gemenskaperna i västvärlden är under en fientlig belägring av den liberaldemokratiska ordningen vars historiska vision och självpåtagna uppgift är att krossa islam.

Det krävs inte mycket fantasi för att förstå att en sådan berättelse explicit skapar en "vi mot dem"-mentalitet som undergräver den integration och samhälleliga sammanhållning som MB-inspirerade organisationer offentligt säger sig vurma för. Det ligger också nära till hands att dra slutsatsen om att ett sådant narrativ mycket väl kan underblåsa det hat mot västvärlden som våldsbejakande islamister så tydligt drivs av. Även om MB offentligt avvisar våld som ett strategiskt medel, och även om de säger sig vara en garant för att inte fler unga europeiska muslimer ska kanalisera sin frustration och energi mot militant jihadism, kan man inte låta bli att undra om inte MB:s narrativ och uppflammande retorik inte är en bidragande orsak till den förenklade "vi mot dem"-mentaliteten som i förlängningen kan inspirera en och annan att radikaliserar? Det tål att spekuleras i om inte narrativet om att islam, profeten och den egna gemenskapen är under ett orättmätigt angrepp från västlandet inte har negativ påverkan på vissa ungdomars föreställningar om världen och dess tillstånd?

Varför skulle inte en vilse ungdom som inte ser någon ljus framtid och som ständigt blir påmind om att hans belägenhet är ett resultat av historiska orättvisor attraheras av ett narrativ som erbjuder sådana enkla förklaringar? Vilka är de individer som blir radikaliserade? Är det inte ofta de, oavsett om det handlar om en islamist eller en vitmaktsextremist, som känner en existentiell vanda över upptäckten att det egna gruppen, den egna identiteten och det man håller för heligt är under ett orättmätigt angrepp och att det är ens plikt att korrigera en sådan orättvisa?

Politiskt dubbelspel

Det borde ha framgått vid det här laget att MB är en komplex och pragmatisk global rörelse som är inte helt lätt att tvinga in i någon bestämd politisk-organisatorisk kategori. Till skillnad från många andra islamistiska grupper lyckas MB med sin elastiska vokabulär att å ena sidan förespråka en konservativ version av islam samtidigt som den uppmuntrar sina anhängare att vara öppna för de liberaldemokratiska fri- och rättigheterna. De förespråkar att medlemmarna blir integrerade och produktiva medborgare i de västerländska samhällena samtidigt som de varnar sina medlemmar för de moraliska, sociala och andliga konsekvenser som skulle följa av införlivanden av de västerländska värderingarna. Rörelsen i Europa vill därför skydda muslimer

från så kallad "deep Westernization" i betydelsen att de vill satsa resurser på att muslimers värdesystem ska vara förankrat i Koranen och profet Muhammads sunna (inte i sekulär kultur) samtidigt som rörelsen accepterar ett visst mått av anpassning till västvärldens materiella och teknologiska framsteg.

Denna dubbelhet blir ofta medialt uppmärksammade när vissa västbaserade MB-inspirerade organisationer och associationer offentligt förespråkar individuella fri- och rättigheter (och får statliga bidrag för samma arbete) kan bjuda in talare som öppet och ogenerat dömer ut de liberaldemokratiska fri- och rättigheterna som förkastliga. Medan de på sina hemsidor trendkänsligt kan tala om tolerans och alla människors lika värde, kan texter med oförsonliga fördömanden av homosexuella och antisemitiska konspirationsteorier florera via deras nätverk. Och de gånger denna dubbelhet blir uppmärksammas återkommer ofta samma strategi för att möta kritiken. Företrädarna kan snabbt ta avstånd från dessa uttalanden och klassa dem som icke-representativa eller islamofobiska. De kan referera till att brödrskapet inte är en homogen och centralstyrd rörelse utan ett globalt nätverk av olika strömningar och associationer med vittskilda tolkningar av olika fenomen.

De kan också hänvisa till socioekonomiska och geopolitiska faktorer som gör att medlemmarna i Mellanöstern är mer konservativa och gör strängare tolkningar av vissa religiösa traditioner medan MB:s medlemmar i västvärlden är mer progressiva och lättare kan anpassa de religiösa traditionerna till de liberaldemokratiska fri- och rättigheterna. Till skillnad från andra konservativa strömningar inom islam som öppet deklarerar att deras religiösa övertygelse inte är kompatibel med vissa liberaldemokratiska värden som jämlikhet och alla människors lika värde (oavsett religion, etnicitet, kön eller sexuell läggning), försöker MB spela på både de progressiva och konservativa strängarna samtidigt.

Det är kanske inte särskilt förvånande att många kritiker menar att denna dubbelhet som MB-baserade organisationer uppvisar i själva verket är en välgenomtänkt politisk strategi som möjliggör för dessa organisationer att bibehålla sin konservativa tolkning samtidigt som den genom sin progressiva framtoning och sitt försonande budskap kan mobilisera större skaror entusiaster och skapa politiska allianser. Kritiker anklagar brödrskapets aktivister i västländer för ett bedrägligt dubbelspel där anammandet av talet om integration och mänskliga fri- och rättigheter i själva verket är ett nödvändigt politiskt steg på väg till det ideal som MB i 90 år har arbetat för, nämligen att sprida och utbreda islam tills klifatet uppstår igen.

Konsekvenser för demokratin

Frågan man ska ställa sig här är: utgör brödrskapet ett säkerhetshot mot Sverige och i så fall hur? Det råder mer eller mindre konsensus i forskarvärlden om att MB inte kan betraktas som ett säkerhetshot mot väst eller mot Sverige, åtminstone inte i den betydelse som salafistisk-jihaditiska rörelser är ett hot i ett säkerhetsperspektiv. Men huruvida MB:s politiska arbete ska betraktas som ett demokratiskt hot mot den politiska ordningen i västvärlden och i Sverige, därom går åsikterna isär. Forskning har dock visat att det mer eller mindre råder total konsensus bland säkerhetstjänsterna i västvärlden om att MB:s politiska arbete på lång sikt har negativa konsekvenser för de olika politiska ordningarna. Säkerhetstjänsterna som har till uppgift att dels övervaka direkta hot mot nationernas säkerhet och dels analysera och förebygga framtida och indirekta hot pekar ut MB:s politiska arbete som potentiella hot mot den liberaldemokratiska ordningen.

Den tyska säkerhetstjänsten säger till exempel följande om MB och liknande islamistiska grupper:

"These 'legalistic' Islamist groups represent an especial threat to the internal cohesion of our society. Among other things, their wide range of Islamist-oriented educational and support activities, especially for children and adolescents from immigrant families are used to promote the creation and proliferation of an Islamist milieu in Germany. These endeavours run counter to the efforts undertaken by the federal administration and the Länder to integrate immigrants. There is the risk that such milieus could also form the breeding ground for further radicalization".

Samma typ islamistiska stöd och undervisningsinsatser äger också rum på gräsrotsnivå i det svenska samhället, primärt i utsatta områden. Det framstod dock som oklart för seminariedeltagarna om hur hög medvetenheten är bland tjänstemän och andra kring uppbyggnaden av dessa islamistiska miljöer i Sverige. MB-aktivisterna i Sverige beskriver inte dessa miljöer i termer av islamism utan har valt att anpassa sin retorik till den svenska politiska kontexten genom att tala om det "muslimska civilsamhället" som en social arena avskild från majoritetssamhället där muslimer ska kunna "bevara" och "förstärka" sin religiösa identitet på ett sätt som, får man anta, är i samklang med MB:s ideologiska uppfattningar. Det är tänkbart att islamistiska miljöer av den här typen kommer att förstärka snarare än mildra den sociala polariseringen i samhället.

Trojanska-häst-skandalen i Birmingham

Ett annat tema på konferensen tog sitt avstamp i ett par konkreta exempel på hur det politiska samtalet om islamism kunde förbittras och polariseras på ett sådant sätt att fakta och underbyggda resonemang i debatten blev ersatta av hätska fördömanden och konspirationsteoretiska anklagelser. Talaren fokuserade i sitt anförande på att beskriva två exempel från Birmingham, England. Första exemplet handlade om den sk. trojanska-häst-skandalen som under en period upptog nästan all medial uppmärksamhet. Lite förenklat handlade skandalen om ett anonymt brev som "upptäcktes" i mars 2014 vilket enligt sades vara författat av Birminghams relativ välorganiserade islamister. Brevet innehöll detaljerad information om hur man kunde överta kontrollen över en statlig skola och omvandla den till en renodlad islamisk shariastyrd institution samt hur denna modell senare kunde spridas till andra välutvalda skolor i andra städer i England. Nyheten om brevet spreds som löpeld genom det mediala landskapet och fantasin visste inga gränser.

I det "läckta" brevet som, senare visade sig vara en rå förfalskning, påstods att islamister skulle ansvara för att penetrera fyra skolor i Birmingham genom att tillsätta nya huvudlärare, vilket enligt brevet skulle vara ett enkelt uppdrag med tanke på den stora muslimska gemenskapen i de områdena samt på grund av de undermåliga inspektioner som gjordes av skolorna. Enligt samma brev skulle islamisterna också arbeta för att uppmuntra föräldrarna att klaga på skolans ledarskap samt beskylla undervisningsformerna för att vara kristet indoktrinerade och att sexualundervisningarna är moraliskt depraverande och antimuslimsk utformade. Vissa lokala politiker gick ut offentligt och hävdade att de var medvetna om att det fanns en sådan plan för "islamisering" av sekulära statliga skolor, och att de hade mottagit "hundratals" anklagelser som på sätt och vis påminde om det anklagelser som illustrerades i det läkta brevet.

Den brittiska regeringen tillsatte Peter Clarke, en tidigare polischef och tidigare ansvarig för regeringens arbete mot terrorism att leda en undersökning för att hitta bevis på islamistisk infiltration i skolväsendet. Undersökningen fann att det inte fanns några övertygande bevis som tydde på att en sådan systematisk islamistisk infiltration av skolväsendet skedde. Samma undersökning poängterade dock att det fanns indikationer på att det fanns ett antal individer associerade med varandra och i inflytelserika positioner inom skolväsendet som sympatiserade och indirekt försökte främja vissa islamistiska och salafistiska åsikter. I rapporten identifierades också det muslimska rådet (Muslim Council of Britain, MCB) i Storbritannien och Association

of Muslim Schools som förgreningar av en internationell rörelse som arbetade för att öka islams roll i utbildningen.

Muslimska föräldrars rädsla för sexualundervisning och samkönad sexualitet

Nästa konkreta exempel under anförandet kom också från Birmingham men den här gången var det ingen konspiration, utan det handlade det om en grundskola i Birmingham i ett område med stor muslimsk gemenskap. Som en del i sitt likabehandlings- och antidiskrimineringsarbete hade skolan undervisat om samkönade äktenskap. Det gav upphov till att föräldrar till ungefär 80 % av eleverna i den enskilda skolan valde att låta sina barn att stanna hemma i protest mot vad de ansåg var en ideologisk indoktrinering av deras barn som stred mot deras religiösa övertygelse gällande homosexualitet.

Protesterna varade i flera veckor och skapade en polariserad och infekterad debatt. Många föräldrar menade att de inte motsatte sig innehållet i programmet av ideologiska skäl (att det är fel med samkönade relationer) utan snarare att barnen på grund av den låga åldern inte borde undervisas i sex och samlevnad. Många skyltar från protesterna som uppmärksammades medial var prydda med texten “say no to promoting of homosexuality and LGBT ways of life to our children”, “stop exploiting children’s innocence” “say no to sexualization of children”, “education not indoctrination”. De flesta bedömare var eniga om att det fanns både vanliga föräldrar och islamister i dessa utdragna protester. Det fanns många föräldrar som hade en viss oro för sina barns utbildning och uppfostran, och att denna oro inte var byggd på någon form av homofobisk världsåskådning, utan snarare på att barnen var för små för att kunna conceptualisera frågor om sex och samlevnad.

Men många bedömare kunde också se hur vissa islamistiska rörelser (bla. Hizb ut-Tahrir som är aktiva och ganska högljudda i Birmingham) aktivt, medvetet och organiserat spred lögnen om vad innehållet i undervisningen egentligen handlade om. De hävdade att denna sexualundervisning avsåg att moraliskt depravera muslimska barn. Dessa aktivister arbetade också för att organisera protesterna och mobilisera den muslimska gemenskapen kring narrativet att västerlandet arbetar institutionellt för att angripa islam och deras ”muslimskhet” (”muslimness”) genom att ”omvandla muslimska barn till bögar eller homofiler”. Dessa protester och sättet protesterna mobiliserades på visade också hur aktivisterna arbetade målmedvetet med att ge olika skeenden institutionellt betingade islamofobiska förklaringar, samt hur de försökte mobilisera den muslimska gemenskapen kring ett oförsonat polariserande ”vi och dem”-mentalitet.

Även om dessa aktivister inte kunde infiltrera skolväsendet för att senare ”islamisera” det, kunde de genom att sprida narrativet om Västs angrepp på islam och ”muslimskhet” skapa förutsättningar för en polarisering och radikaliserad uppfattningar om vissa liberaldemokratiska fri- och rättigheter. I likhet med andra fascistoida ”svart-vita”-världsåskådningar tenderade dessa aktivister att ställa islam och ”muslimskhet” i en motsatsställning mot västvärlden och de liberaldemokratiska värdena.

Den här typen av demonstrationer mot skolväsendet har ännu inte organiserats i Sverige, som någon påpekade under seminariedagen. Samtidigt lägger islamister grunden för att liknande rörelser ska uppstå även i vårt land genom att påverka muslimer med ultrakonservativa värderingar kring kön och sexualitet.

Vänsteraktivismens ideologiska dilemma

Dessa protester och sättet det manifesterade sig på sätter också fingret på ett annat generellt problem i den politiska debatten och blottar den motsägelsefullhet som finns i alliansen mellan islamister och vänsteraktivister. Vänsteraktivister som engagerat förespråkar och säger sig arbeta för ett inkluderande, tolerant och rättvist samhälle för alla hamnar ofta i en ideologisk förlägen situation när de ska försvara en minoritets illiberala värden mot en annan minoritets liberala rättigheter. Hur tar man sig - med bibehållen politisk heder - ur den ekvation när en islamist öppet mobiliserar protester mot antidiskrimineringsinsatser som ska motverka homofobiska attityder hos barn och unga? Vems rättigheter ska man försvara och mot vems intressen? Detta huvudbry drabbar många vänsteraktivister som ofta verkar ha svårt att hantera detta dilemma, det gäller inte bara sexuella minoriteters rättigheter. De hamnar i en liknande ideologiska rävsax när det gäller försvar av kvinnors rättigheter mot kulturellt betingad hedersproblematik men också vissa former av rasism och antisemitism som manifesteras av vissa muslimska grupper.

Försvaret av de liberala demokratiska fri- och rättigheterna kan knappast sträcka sig så långt att insatser som utmanar islamofobi ska vara välkomna men insatser som utmanar homofobi ska utmålans som ett hot mot vissa gruppers konservativa religiösa värden, speciellt en konservativ världssyn som ser den demokratiska ordningen som sitt främsta hot. Det är bortom allt rimligt tvivel att islamister och vänsteraktivister företräder diametralt olika världssyn och har diametralt motstridiga tolkningar av olika individuella fri- och rättigheter, därför kan deras politiska allianser och "gemensamma kritik" mot den liberaldemokratiska ordningen verka förvånande ibland. I islamistens kalifat finns det inget som helst utrymme för de fri- och rättigheter som vänsteraktivisten säger sig vilja försvara och garantera för islamisten.

Det är inte bara vänsteraktivister som i sin identitetspolitiska iver och i sitt försvar för vissa värden underlåter att kasta ett granskande öga på vad det är för idealsamhälle som dessa salafister förespråkar och aktivt arbetar för. Många aktörer inom det civila samhället och många politiska rörelser i västvärlden har under de senaste åren, reflekterat eller oreflekterat, fungerat som tacksamma värdar åt olika salafistiska grupper och individer. Man har i namn av religions- och yttrandefrihet - erbjudit plattformar för dessa salafister att sprida ut sitt kalifat-narrativ på. Kritiker har länge påtalat - men de har ofta avfärdats som paranoida konspirationsteoretiker - att det finns problem med salafister som öppet deklarerar att deras politiska vision är kalifatet och deras ödesbestämda uppgift att arbeta för förverkligandet av detta idealsamhälle. Man har också anmärkt på det faktum att det finns akademiker och aktivister som faktiskt kan liera sig med dessa salafister i en "gemensam kritik" mot den demokratiska ordningen.

Islamiska statens salafistiska utgångspunkter

Det är än mer förvånande, för att inte säga illavarslande omdömeslöst, med sådana allianser särskilt med tanke på att det är öronbedövande tydligt hur salafisternas idealsamhälle faktiskt kan se ut. Det som dessa salafister förespråkar och arbetar för är det kalifat som Islamiska Staten *faktiskt* lyckades (åter)upprätta. Den Islamiska Staten med dess statsapparat var en konkretisering av salafismens tolkning av koranen och haditherna. I salafisternas samhälle är "bokens folk" (kristna och judar) andra klassens medborgare som tacksamt och plikttroget ska betala en särskild skatt (*jizya*) för att kunna få leva inom det samhällets territoriella gränser. Där det är inte bara legitimt, utan också gudomligt sanktionerat att döda alla "otrogna" (*kafir*), "avfallingar" (*murtadd*) och "hycklare" (*munafiq*) "förnekare" (*rafida*). Männenn från religiösa minoriteter som inte tillhör "bokens folk" ska utsättas för folkmord och deras kvinnor och barn ska användas som sexslavar och köpas och säljas på en slavmarknad. Andra religiösa minoriteter som shiamuslimer och sufier ska förföljas och mördas.

I ett salafistiskt idealsamhälle utgör föreställningen om *al-wala' wal-bara'* (ungefär "lojalitet och förnekande") ett av de viktigaste rättsnörena, vilket innebär att varje undersåte förbehållslöst ska älska det som Allah enligt Koranen och profetens *sunna* älskar och hata det som Allah och hans profet har förnekat. Och eftersom Allah hatar homosexuella ska de som vågar utmana det dödas genom att kastas ner från höga byggnader. "Fria" muslimska kvinnor - till skillnad från slavinnor - i detta samhälle är mannens rättmätiga egendom, och det står honom mer eller mindre fritt hur han väljer att behandla henne. Det samhälle salafisterna förespråkar är det samhälle IS lyckades bygga, därom kan inte råda oenighet.

Salafister som bjuds till föreläsningar om kalifatet på olika universitetskampus och andra institutioner erbjuds på det sättet ett visst politiskt och diplomatiskt erkännande. När de mer eller mindre kan ta över statligt finansierade moskéer för att propagera för sin salafism och mobilisera "fotsoldater" för sin kamp tillåts de att ostört arbeta för det idealsamhället. Ett sådant idealsamhälle är inte bara inkompatibelt med demokratiska värden utan det är i grunden ett omänskligt och ovärdigt politiskt system som inte hör hemma i den moderna världen. Den kritiskt inställda läsaren kanske invänder mot en sådan beskrivning och påpekar att salafismen inte är en homogen ideologisk skola utan innefattar olika strömningar och tolkningstraditioner. Man kanske också invänder mot att alla salafister skulle drivas av viljan att upprätta ett kalifat modellerat efter den Islamiska Staten. Det är förvisso sant, men endast till en mycket begränsad utsträckning. Även om olika salafistiska rörelser kan ha olika tolkningar av de religiösa texterna och dess konkreta implementering i praktiken har de allra flesta en likartad syn på vad som ska förstås som *kalifat*, *shari'a*, *umma*, *jihad* etc.

Beteckningen salafism kommer från arabiskans *al-salaf al-salih* "de fromma föregångarna" som refererar till salafisternas övertygelse om att de följer den islam som upprättades av de tre första generationerna av rättrogna muslimer tiden efter profetens död. Denna rena och obesudlade islam, enligt deras tolkning, är det idealsamhälle som de ska återvända till. Det bör poängteras att föreställningen om att den tiden efter Muhammed och hans anhängares som ett ideal är inte bara karaktäristisk för den salafistiska inriktningen av islam, utan denna bild delas av betydligt fler inriktningar. Men medan andra inriktningar uppfattar idealet som något mönstergillt att försöka efterlikna i värderingar och handlingssätt, menar salafisterna att detta idealsamhälle är politiskt fullt möjligt att återskapa i alla områden som muslimer bor i.

Ideologisk koppling mellan MB och IS: Sayyid Qutb

Tiden före detta idealsamhälle, dvs tiden innan Allah välsignade mänskligheten med sin uppenbarelse refereras ofta som *jahiliyya* (ungefär 'okunnighet', 'ogudaktighet', 'mörker'). Traditionellt har begreppet främst avsett att beskriva den särskilda tidsperioden innan uppenbarelsen. Men begreppet fick ett modern och politiskt laddat innehåll genom en av MB:s största ideologer Sayyid Qutb när han menade att *jahiliyya* snarare bör uppfattas som ett tillstånd av "icke-islam" som råder både hos den enskilda muslimen och hos de muslimska samhällena. För Sayyid Qutb och i hans efterföljd många islamister karaktäriseras västvärlden av total *jahiliyya* eftersom västvärlden är genomsyrad av kaos, orättfärdighet och moraliskt förfall. Islam som är den direkta motsatsen till *jahiliyya* är också den "totala lösningen" både på jahiliyya-mentaliteten hos den enskilda muslimen och på världens tillstånd.

Endast ett kalifat som styrs enligt sharia som kan råda bot på detta mörka tillstånd av *jahiliyya*. Ett av de centrala elementen i salafisternas idealsamhälle är att sharia efterlevs till fullo såsom det föreställs ha gjort under guldåldern. Det är viktigt att betona att shari'a inte är stiftade lagar utan den är snarare uttolkningar av Koranen, hadithen och berättelser om profeten Muhammed. Salafister som anses vara närmast besatta av hadithen ansluter sig till vissa extrema och

bokstavstroga auktoriteter. Karaktäristiskt för dessa auktoriteter är att de inte ser efterlevandet av shari'a som den enskilda individens angelägenhet och en fråga om samvete, utan shari'a är en gemensam fråga för den muslimska gemenskapen *umma*. Begreppet *umma* har nära samband med ordet *mu'min* "troende". Det är alltså en gemenskap av de troende muslimerna som inte bara har det gemensamt att de tillber samma Gud utan det är också en politisk gemenskap med vissa gemensamma politiska mål.

Eftersom den gemenskapen tänks vila på delade religiösa föreställningar och gemensamma politiska mål och metoder fungerar bilden av en *umma*, ett gemensamt "vi" mycket väl i skapandet av fienden eller ett "dem". I den salafistiska vokabulären betecknas "den andra" ofta som en "korsfarare". Avvändningen av denna term går som hand i handsken med salafisternas narrativ om västs angrepp på islam och muslimer. Korståg som i det språkbruket är synonymt med orättfärdigt angrepp legitimerar varje form av rättmätigt självförsvar som enligt samma språkbruk är synonymt med *Jihad*. Ett sådant krig är därför inte bara heligt eftersom det utkämpas mellan "ett gott vi" och "ett ont dem" utan det är i lika stor utsträckning ett krig för gemenskapens överlevnad vilken orättmätigt angrips från en civilisation som är moraliskt och politisk underlägsen den egna.

Salafismens attraktionskraft

Men vad är det som gör att det finns individer som attraheras av en sådan intolerant och hänsynslös ideologi? Det bör, för övertydlighetens skull, åter påpekas att salafister kvantitativt sett utgör en liten ytterst minoritet av världens muslimer. Det betyder däremot inte att det hot de utgör ska betraktas som ett marginellt och isolerat problem som kan lösas med några handlingsplaner eller upplysande föreläsningar. Det betyder inte heller att salafismen som ideologi är ett politiskt fenomen mer eller mindre har pressats tillbaka till den digitala världens ljusskygga vrår. Salafismen är snare ett globalt problem med globala politiska implikationer.

Odiskutabelt är att den Islamiska Staten är en direkt och (plik)trogen översättning och konkretisering av den salafistiska ideologin. Och när tiotusentals unga killar och tjejer som är födda och uppvuxna i olika europeiska demokratier känner sig kallade att ansluta sig till IS för att genom sällan skådat våld och brutalitet (åter)uppbygga kalifatet så är det inte ett begränsat problem som vi talar om. Det vore att göra det enkelt för sig att hävda att det var några förvirrade och utstötta individer som i IS hittade en kanal i jakten på sin självförståelse och hotade identitet. Det vore också att halka in i förenklande socialpsykologiska förklaringsmodeller att mena att det var störda och trasiga individer som uppeggades av IS:s militaristiska framgångar eller dess sadistiska grymhet som gjorde att dessa individer anslöt sig till rörelsen.

Radikalisering är ett komplext fenomen

Ett antal forskare och debattörer menar att förklaringen till dessa organisationers attraktionskraft bör sökas i socioekonomiska faktorer. Det är populärt att framhäva marginalisering, diskriminering och välfärdsstatens tillkortakommande i förebyggandet av olika sociala problem som den främsta orsaken till den frustration som senare kanaliseras genom anslutning till dessa organisationer. Dessa socioekonomiska förklaringsmodeller har förvisso stor förklaringsvärde men de bär sällan hela vägen när de ställs mot vissa empirisk data. Vissa europeiska länder som Sverige har betydligt bättre utvecklade välfärdsstat än exempelvis Italien men det är betydligt fler individer från Sverige per capita som ansluter sig till IS än motsvarande siffror från Italien.

Andra samhällsvetare och debattörer framhåller relationen mellan det historiska arvet, de geopolitiska maktkamperna och dess återverkningar på den inrikespolitiska utvecklingen i landet som främsta orsak till radikalisering. Ett exempel på detta är Storbritannien. Tesen går i all enkelhet ut på att de flesta (inbördes)krig och geopolitiska konflikter som exempelvis har hemsökt länder i Mellanöstern beror på västvärldens kolonialism, imperialistiska krigsföring och godtyckliga gränsdragningar mellan olika länder i regionen. Detta tillsammans med västvärldens fortsatta cyniska stöd till korrupta och odemokratiska ledare i dessa länder skapar frustration, antivästliga känslor och hat hos vissa befolkningsgrupper i Väst som jihadistiska rörelser skickligt kan använda för sina egna syften.

Det finns naturligtvis en del sanning i detta och de västerländska regeringarnas ansvar i dessa konflikter kan/bör inte viftas bort eller förringas. Frågan som här genast pockar på ens uppmärksamhet är; hur kommer det sig att i en förort till Göteborg eller i en liten stad i Tyskland kan finnas sådana koncentrationer av sympatisörer av salafister som ansluter sig till den islamiska staten? Förklaringen kan inte heller uteslutande sökas i den globalisering och den därpå följande stora migrationen till Väst under relativt kort tid. Radikaleringen som vi sett kan inte heller skyllas på sociala medier och den snabba informationsspridningen.

När det gäller avradikalisering framkom under seminariet att detta kan vara en tidsmässigt utdragen process som kan ske på både individuell och kollektiv nivå. Att någon väljer att lämna en ideologi/grupp kan sålunda bero på:

- Personligt trauma: stridserfarenheter eller förlust av en kollega/vän på grund av våldsam ideologi eller hat
- Desillusion med gruppens ledarskap
- Stress i samband med att efterleva gruppens stränga regler eller levnadssätt
- Behov av att etablera ett normalt levnadssätt, äktenskap, karriär eller i samband med familjebildning
- Konkurrerande sociala relationer eller socialt tryck ”utifrån” från föräldrar eller partner

För många, menade vissa experter, var det kombinationen av trauma/stress och utbildning som bidrog till en ”kognitiv öppning” för att bryta med ideologin/gruppen.

Behandla jihadismen som andra fascistoida ideologier

För att förstå och motverka ett sådant komplext fenomen som jihadism och radikalisering behöver man en mångfald av förklaringsmodeller. Ett sådant komplext problem kräver sammansatta lösningar och på många olika nivåer samtidigt. Många individer tenderar att bli radikaliserade eftersom de känner folk som har blivit det, de exponeras med andra ord för en uppsättning idéer som personer i deras omgivning mycket entusiastiskt omhuldar och engagerat propagerar för. Dessa idéer florerar i varierande grader både inom den digitala världen och i den fysiska världen som i exempelvis moskéer. Och de härstammar i betydande mening från samma ideologiska tankegodsnämligen idéen om kalifatet. Det går inte att förneka att berättelsen om ett ”riktigt” islamiskt styre på jorden har haft en starkt attraherande kraft på de individer som anslutit sig till IS. Det är ett problem som borde engagera många av oss.

Och den som tror att bara för att IS är militärt besekrat, att kalifatet nu är territoriellt upplöst så är kalifatets ideologiska attraktionskraft ointetgjort bör sannerligen tänka om. Faktum är att det inte finns mycket som tyder på att antalet individer som sympatiserar med den jihadistiska idéen och som känner sig manade att handla utifrån den har minskat nämnvärt. Nu när IS, enligt många trovärdiga underrättelserapporter, är i full färd med att omorganisera sig både i Mellanöstern, i

bortre Asien och i Europa gör de det med målet att återuppbygga sitt kalifat. Och skildringarna från al-Hol lägret där tiotusentals IS-sympatisörer sitter fängslade illustrerar också med önskvärd tydlighet att dessa individer inte för ett ögonblick har förlorat hoppet på det som de har blivit utlovade nämligen att åter få leva under kalifatets styre.

En del av lösningen på detta problem är att vi som samhälle behandlar denna ideologi såsom vi behandlar andra intoleranta och fascistiska ideologier. Vi som samhälle måste vara trygga och obevekliga i vårt eget liberaldemokratiska narrativ, på ett sådant sätt att vi alltid – vänligt men bestämt – påminner salafisterna om att våra liberala demokratier kanske inte är gudomligt sanktionerade eller naturgivna politiska entiteter, men de är moraliskt och politiskt överlägen deras kalifat. Vi måste outtröttligt försvara den uppsättning individuella fri- och rättigheter som möjliggör för salafisten och islamisten att öppet propagera för sin politiska vision (hur bisarr det än förefaller) men vi ska också vara lika outtröttliga i vår kritik mot ideologins form och innehåll. Vi skulle inte skämmas för att avskärma oss från nazister och deras rasideologi. Vi skulle också med stolthet kunna säga att vi är ett demokratiskt och tolerant ”Vi” mot ett odemokratiskt och intolerant ”dem”. På samma sätt borde vi markera mot salafisterna och deras politiska projekt. Denna rörelse och dess anhängare ska också ständigt påminnas om att de liksom nazister och fascister representerar bara sig själva och inga andra.

Avslutningsord

Sammanfattningsvis kan man säga att expertseminariet gav upphov till att befästa sådant vi redan vet om islamistiska och salafistiska projekt. Samtidigt väcktes det under diskussionens gång viktiga frågor som det återstår för forskare, journalister och myndigheter att fördjupa sig i och granska kritiskt. Islamisternas (och i viss mån salafisternas) projekt skulle inte vara möjligt utan de politiska allianser och dialoger som de lyckats etablera med politiker, tjänstemän, aktivister i det civila samhället och andra i det etablerade demokratiska systemet.

En viktig punkt – och det var något som löpte som en röd tråd genom diskussionen bland experterna – berör den sårbarhet för informationspåverkan som det etablerade liberala demokratiska samhället uppvisar. Islamister och salafister arbetar systematiskt med att sprida desinformation om Sverige och andra västerländska demokratier genom att ensidigt beskriva dem som på olika sätt ”onda”, det vill säga som islamofobiska, diskriminerande, ogudaktiga eller som farliga platser för muslimer. Få objektiva observatörer skulle förneka att det förekommer diskriminering mot muslimer, men genom att selektera bort aspekter som visar att livet för många muslimer *de facto* har blivit bättre i Sverige/EU/Väst skapas en falsk bild av det demokratiska samhällets verklighet.

Islamisternas politiska ”narrativ” (som i grunden handlar om att de är offer för i stort sett allt som rör västerländska demokratier) används för att mobilisera muslimer att ansluta sig till islamisternas projekt och för att kritisera en demokratiskt sinnad västvärld som lider av ett historiskt dåligt samvete kopplat till tidigare århundradens koloniala projekt. Detta narrativ kan det vara svårt för det demokratiska samhället att värja sig mot, men samtidigt är det av stor vikt att aktörer i det etablerade systemet erbjuder en faktagrundad motvikt till islamisternas desinformation. Den demokratiska faran med islamisternas narrativ är att det kan utgöra en mobiliserande faktor i nya radikaliseringsprojekt som uppmanar unga muslimer att arbeta för en polarisering mellan olika grupper eller till att ta upp kampen med vapen.